

Marian Schoenmakers-Klein Gunnewiek: *Taalverlies door taalcontact? Een onderzoek bij Portugese migranten*. [= *Studies in Meertaligheid* 10]. Tilburg: Tilburg University Press, 1998. 240 p. (ISBN 90-361-9679-5)

Os estudos sobre o bilingüismo de emigrantes, especialmente o das segundas ou terceiras xeracións, e as repercusións nos falantes que se desenvolven en dúas (ou máis) linguas teñen acadado gran protagonismo desde os anos setenta. Desde os comezos da década dos oitenta vén aumentando constantemente o número de estudos dedicados ó fenómeno da alienación ou perda lingüística. Sen embargo, a meirande parte deles enfocan sobre todo a cuestión da perda lingüística interxeracional, deixando de lado a alienación lingüística intraxeracional, é dicir, cambios na lingua materna (L1) dun falante causados pola limitación de emprego da L1 como consecuencia da ruptura coa comunidade lingüística de L1 por unha parte, e o contacto intensivo cunha L2 no país de acollida (cf. p. 2).

Mentres que xa existen traballos sobre o comportamento lingüístico dos inmigrantes nas sociedades receptoras e a maneira de se desenvolveren os inmigrantes nas linguas deses países, pouco se sabe aínda sobre os efectos que ten a emigración sobre a L1 dos emigrantes da primeira xeración e, especialmente, sobre as posibles consecuencias do seu retorno para a fala da comunidade da que proveñen ou para a L1 en xeral.

É, ó noso ver, de extraordinario interese para a lingüística galega, especialmente para a sociolingüística, a tese doutoral da neerlandesa Marian Schoenmakers-Klein Gunnewiek sobre a alienación lingüística en emigrantes portugueses afincados en Francia e nos Países Baixos. A tese está baseada nun proxecto de investigación levado a cabo entre 1986 e 1990 e forma parte da serie de estudos en multilingüismo ('*Studies in Meertaligheid*') editada por René Appel, Ludo Verhouvern e mailos directores da tese, Guus Extra e Koen Jaspaert.

Despois da introducción (p. 1-3), a autora fai unha presentación do marco teórico do estudo (p. 5-34) para logo expor a hipótese do traballo e a operacionalización das variables escollidas (p. 35-48). O traballo parte da pregunta central de cáles son as características estruturais da L1 que se 'perden' pola falta de uso dela e a influencia dunha L2. A autora fai unha descrición e explicación do concepto da alienación lingüística na L1 baseadas nunha aproximación cognitivo-semántica á problemática, considerando tamén nocións psicolingüísticas. É esencial a limitación do termo 'alienación lingüística' feita pola autora, pois considera que non se pode entender como tal a perda lingüística interxeracional, dado que non se trata de perda de trazos lingüísticos nos falantes da L1 senón de aprendizaxe incompleta da lingua dos pais polos fillos. A autora parte da hipótese de cambios de conceptos, porque á

parte de trazos semánticos comúns nas tres linguas implicadas no estudo, tamén hai moitos que non coinciden por responderen a diferentes conceptualizacións. A hipótese do traballo é que os casos en que hai tales diferencias de conceptualización son especialmente propicios á adaptación de conceptos de L1 ó concepto da L2. A autora diferencia cinco categorías de conceptualización para as tres linguas implicadas (portugués = P; neerlandés = N e francés = F) (P=F≠N; P=F≠F; N=F≠P; P≠N≠F; P=N=F) (cf. p. 35-38).

No cuarto capítulo (p. 49-122) expóñense as cuestións metodolóxicas, as estratexias de obtención de datos para a posterior análise e datos esenciais sobre os informantes. Escolléronse tres grupos de portugueses: un nos Países Baixos e un en Francia, ámbolos dous de vinte persoas, e mais un grupo de referencia de trece persoas residentes en Portugal, sendo a maioría dos entrevistados nados e criados nas provincias ó norte da liña Lisboa-Barreiro (é dicir, especialmente nas provincias do Miño, Douro e Trás-os-Montes), e de 35 a 50 anos de idade. Tódolos entrevistados cursaron aproximadamente catro anos de ensino básico en Portugal e a meirande parte deles emigraron do seu país natal xa de adultos, sendo a duración de permanencia no país de acollida dun mínimo de dez anos. Tódolos entrevistados desempeñan profesións non cualificadas. A escolla do grupo de referencia é considerada pola autora de especial importancia (cf. p. 49), dado o feito de que estudos lonxitudinais, que serían o ideal para a investigación da alienación lingüística, non son fáciles de realizar, pois trátase dun proceso extremadamente máis lento do que o proceso de aprendizaxe.

Fixéronse tres tests diferentes con tódolos informantes. Un test de corrección que consiste na corrección dunha carta manipulada dunha emigrante portuguesa de catorce anos, dirixida a unha amiga en Portugal, serve para a obtención de datos sobre 43 ítems (palabras compostas, 0-derivacións, perífrases, pluralia tantum, nomes colectivos). No segundo test (test de combinación), quince palabras lidas en voz alta pola entrevistadora tiveron que ser combinadas con 48 debuxos contidos nun catálogo desenvolvido para o estudo. O fin deste test foi a obtención de información sobre cambios semánticos. No terceiro test (test de nomeación), os entrevistados tiveron que nomear figuras de 26 actividades e 76 obxectos; o obxectivo da proba é avaliar a relación entre morfoloxía e as cinco categorías de conceptualización expostas anteriormente. Para a verificación da competencia lingüística dos informantes, pediúselles aínda que contasen o que aconteceu nun fragmento de cinco minutos dunha película muda de Charlie Chaplin.

No quinto capítulo (p. 123-171), repartido en subcapítulos segundo os diferentes tests, a autora dá as táboas cos resultados das análises e as interpretacións dos datos obtidos nos tests. En canto ós resultados cuantitativos, verificouse que as diferencias entre informantes do mesmo grupo son maiores do que as existentes entre membros de grupos distintos, sendo o grao de alienación lingüística comprobada nos grupos de Francia e dos Países Baixos inferior ó esperado. A meirande parte das diferencias comprobáronse nos individuos residentes en Francia. A análise cualitativa confirmou só parcialmente a hipótese de traballo; déronse entre outras cousas perífrases e paráfrases que son xeralmente consideradas como síntomas da alienación

lingüística. Son particularmente interesantes os resultados do grupo de referencia, xa que fan que os resultados dos outros grupos obteñan un valor diferente. Tamén nos individuos residentes en Portugal se atoparon fenómenos como paráfrase e perífrase, o que indica que non se poden considerar automaticamente coma síntomas de alienación lingüística. Verificouse tamén que os resultados do estudio son contrarios á hipótese da semellanza na forma entre L1 e L2, pois tanto no test de nomeación como no de combinación, algúns informantes en Francia usaban compostos que non tiñan que ver nin co concepto nin coa forma francesa, explicándose o fenómeno soamente por perífrase ou conxunción de conceptos. Esperábase atopar menos casos de alienación lingüística nos individuos afincados en Francia, mais os resultados da análise mostran claramente o contrario, o que leva á autora a pensar que a influencia da distancia lingüística debe ser máis complexa do que se previra¹. A situación dos emigrados nos Países Baixos é moi diferente dos en Francia, e se o contacto coa L1 levase ó mantemento do portugués, sería de esperar que nos Países Baixos fose máis alto o grao de alienación que en Francia. Os resultados das análises indican o contrario, o que leva a pensar que o contacto intensivo e continuado coa L1 parece ter menos importancia no mantemento da L1 que o volume de contacto con L2 máis ou menos intenso². A análise dos datos dos residentes en Portugal, revelou, pois, que o fenómeno de alienación ou perda lingüística practicamente é inexistente. Sen embargo, parécenos especialmente importante o feito de que os resultados apuntan para unha máis que posible influencia exercida polos emigrantes sobre os costumes, non só lingüísticos, dos falantes no seu país natal. Atopáronse algúns casos de adaptacións conceptuais no grupo de referencia en Portugal e ata no grupo dos Países Baixos que poderían ter a súa orixe nos contactos lingüísticos dos retornados así como da gran masa de portugueses que tódolos anos pasan as súas vacacións em Portugal cos falantes afincados en Portugal³.

O traballo continúa cun capítulo con conclusións prácticas e propostas metodolóxicas para futuros estudos (p. 173-188), pondo a autora especial énfase na importancia dos grupos de referencia e na organización de listas de frecuencia esenciais para a comparación das linguas implicadas no contacto. Seguen a bibliografía (p. 189-198) e un anexo de 26 páxinas cos cuestionarios, mapas e táboas con datos sociolingüísticos dos entrevistados (p. 199-227). Atópanse, ademais, neste anexo os materiais empregados no estudio cuns exemplos de transcripción de dúas entrevistas. A obra remata co curriculum vitae da autora (p. 240).

¹ Esta conclusión non sorprende; cf. xa Suárez de Albán (1979:150) nun estudo sobre o comportamento lingüístico dos galegos afincados no Estado brasileiro da Bahia: "A origem comum favorece [...] a interpenetrabilidade dos dois sistemas".

² Suárez de Albán (1979) chegou a conclusións parecidas, indicando que as diferencias de competencia lingüística entre homes e mulleres galegos no Brasil (Bahia) explicase por elas non teren tanto contacto coa poboación brasileira coma aqueles.

³ Sixirei Paredes (1988) dedica unhas poucas liñas ó fenómeno da influencia exercida polos retornados, os "indianos", tanto sobre os costumes como a fala da sociedade galega.

O estudio está escrito en neerlandés, mais gracias ós resumos en inglés e portugués (p. 229-240), ó anexo que contén as listas de verbas analizadas, e ó feito de a terminoloxía terse indicado na meirande parte das veces tanto en neerlandés como en inglés, o estudio tamén é de utilidade para lectores que non se manexen ben na lingua neerlandesa.

Referencias bibliográficas

- Sixirei Paredes, Carlos (1988): *A Emigración*. Vigo: Editorial Galaxia.
- Suárez de Albán, Maria del Rosário (1979): *Desempenho lingüístico de imigrados galegos na Bahia*. Disertación de Mestrado. Salvador da Bahia: Universidade Federal da Bahia. 2 volumes.

CARSTEN SINNER